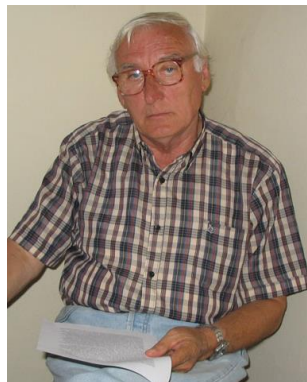

СВЕТОЛИК СТАНКОВИЋ: ЖИВОТ И ДЕЛО

СВЕТОЛИК СТАНКОВИЋ рођен је 5. јануара 1945. године у Бабичком, од оца Илије и мајке Љубице. Живи у складу са својом поезијом и нескладу са временом у којем се по злу случајно нашао. Све остале податке о себи сматра безначајним.¹

Свет сам, не својом вољом, угледао једног мразовитог јануарског дана 1945. године уз асистенцију баба Милике, на рогожи, у соби коју су звали „голема соба” и служила је, углавном, за дочек гостију. Мајка Љубица још није била навршила двадесет година.²

Писао је десет књига међу којима пет романа. Пише поезију, приповетке, романе, есеје и афоризме. Добитник је Повеље највишег признања „Равничанин“ Српске духовне академије у Параћину. Поред књиге афоризама *Непоћудне мисли*, написао је и објавио следеће књиге: *Последња лука*, књига песама (ауторско издање, Лесковац 2003), *Залудна молитва*, књига песама (АМА, Лесковац 2007), *Гласови и сенке из Добре главе*, роман (ауторско издање, Лесковац 2014), *Последње путовање Јосифа Миљина*, приповетке, (Пресинг, Младеновац 2016), *Сидонијин поглед*, роман о Исидори Секулић (Пресинг, Младеновац 2017), *Бивши људи*, роман (Пресинг, Младеновац 2018), *Горко-сатирична стварност у делима Драгомира С. Радовановића*, есеји (Српска духовна академија Параћин, Удружење књижевника Србије, Београд, Подружница УКС Поморавског округа, Јагодина 2019), *Сизиф између Буњина и Хесеа*, роман (Пресинг, Младеновац 2019), *Брест* (Врста дрвета који нестаје), роман (Српска духовна академија, Параћин, Удружење књижевника Србије, Београд, Подружница УКС Поморавског округа, Јагодина, извршни издавач Нова Делта, Београд 2021).³

%

¹ Светолик Станковић, *Последња лука*, песме, Удружење писаца општине Лесковац 2003.

² Светолик Станковић, *Лексикон писаца лесковачког краја*, стр. 100.

³ Светолик Станковић, „Брест“, Београд 2021.

ПОЕЗИЈА СВЕТОЛИКА СТАНКОВИЋА - На почетку свих Светоликових – светлозарних стаза стоји духовно исходште вишеградско-бабичке стазе, како је он често именује. Први пут је њоме проходао када му је дошла до руку отворена Књига. То је било у подножју Бабичке Горе.⁴

Певање је за Станковића колико узлет стваралачког духа толико и самосвојно жртвовање емоција из љубави према духу и потским визијама и представама.

Његов јасан песнички говор – у време кад се тражи да литература саопштава неизрециво и мисли немисливо – није само сабирно место свих знања, већ и лирски оплемењен рацио који тежи узвишеној чистоти изражавања.

Песник Станковић је пре и више од других схватио да се узносити лирски тренуци не нуде тако често и као на длану, већ су редак Гост, који се ненадано јавља, а понекад се и притајено увлачи у биће, или чудовишно проваљује из преобила живота и густе магме свакодневице. Тај лиризам је са његове вишеградско – бабичке стазе. А кад се у њему огласе под снажним налетима интимистичким буровитости стихије живота или друштвених збивања, они управо од свега тога попримају пуну примамљивост, када се превиђају мањкавости а запајају само заносне врлине.

Наш песник у појединим моментима настоји да деконструише и рашчисти своју лирску субјективност на разне нивое, степене и вештине и опредељује се за креативне пројекције на унутрашњој сцени, заједно са озраченима из бића, са примордијалним моћима онога који гледа из нутрине и онтолошке суштине света.

У свакидашњем језику песника Светолика Станковића, у његовој проживљеној поетској разговорности, понекад намерној неуглађености па и неотесаности и том чисто неформалном, али изворном и самосвојном начину изражавања мисли – скоро све упућује на пуноћу животности забележеног тренутка. Али и на чистоту стања поетског духа који се разазнаје у свакидашњим, обичним, малим стварима. Наш песник том колоквијалношћу не жели само да комуницира, општи или изражава своје виђење света, већ да на свој начин истакне па и пренагласи лирско суштаство што се налази управо иза тог обичног, разговорног језика и неформалног стилског израза. А то је она мало притајена поезија живота што се налази с ону страну само наизглед обичног, понекад тривијалног. То Светолик Станковић, песник животом и делом, који се чува крупних, великих речи – указује на свеживотност, садржину у малим скоро узгредним неприметним појединостима на улици, у кафани, на пољу, у друштву...

⁴ Никола Цветковић, О поезији Светолика Станковића, рецензија, Последња лука, Удружење писаца општине Лесковац, Лесковац 2003.

Он је песник наизглед обичног и свакодневног, а унутар тога животно, људски, друштвено, па и историјски узвишеног, на нов начин који креативно деструира или тачније – деконструира оно традиционално, свикло и скорело. У основи Станковићеве филозофије, па делимично и поетике присутан је еклектицизам који спретно комбинује онајбоље елементе разноликих схватања и концепција. Он, да се послужимо једном метафором, попут пчеле, ношен изворним надахнућем, инстинктивно бира из различитих филозофских погледа и система оно што сматра да је највише прирођено његовом поетски осмишљеном погледу на свет.

%

ПОСЛЕДЊА ЛУКА - Светолик Станковић по струковном и професионалном опредељењу припада техничкој интелигенцији (дипломирани инжењер електротехнике), међутим по личном и менталном склопу он је сав у габаритима оне врсте духовности која, очигледно је, припада византијском типу, не толико по сопственој поезији, колико по начину живота и начину размишљања. Тако је, бар за оне, који га лично познају.⁵

*Мој брод хаварисан лежи
негде у последњој луци
на крају света.*

*Ја – његов капетан стојим на обали
без речи
без циља
без воље да поново кренем.*

Рођен је и одрастао на обронцима Бабичке горе, у столетним шумамама српског предања, од малена могао је да види мало даље но други. Најпре, читаво Моравско поље, потом све даље, до Солуна, ирских гора, до норвешких фјордова. Било је то време у коме се формирао узнемирени интелектуалац, на размеђи једног бурног времена, које нас је одређивало својим стихијским силама у једном мрачном добу. У добу у коме се је српска колевка љуљала и празнила, прадедовска огњишта гасила. Било је то једно планирано и континуирано урушавање свих српских земаља, по свим вертикалама и хоризонталама.

⁵ Станко Миљковић, Мека душа Светолика Станковића, рецензија, Последња лука, Удружење писаца, Лесковац 2003, стр. 83. *Напомена*: Написано у Војловцу, 10. јула 2002.

У једном таквом смутном и слуђеном времену, није ни чудо, што сви тражимо неко своје прибежиште, неку своју Последњу луку, а Станковић је себе пронашао у поезији, којој се враћао, у лепоти живота, и у животној муци. Њоме се бранио и одбранио, себе и своје детињство, као почетно извориште и као слику која се не да избрисати. Отуд се и може рећи да је Светолик Станковић у својој поезији помало носталгичар, али и позитивиста који брине за судбину људи и све чини за одбрану детињства и корена. Као сведочанство овој, можда смелој тврдњи, могла би да послужи и Станковићева песма Кућа на продају, која има немерљу песничку вредност и заслужује да се научи напамет.

Станковићева поезија није песничка грађевина у којој су све цигле добро наслагане зато што се ради о песмама које су настајале разним поводима, али је то у сваком случају песничка грађевина са много духовних рупа и келија, у којима по потреби, можемо наћи и сместити, себе и сличне. Станковићев песнички глас је тематски разуђен али повезан песниковим напором да се чуди над лепотом живота, увек спреман да осуди све који нарушавају његову хармонију. Зато у његовој поезији има пуно аутобиографских и искуствених момената. Својим песмама из збирке Последња лука, Светолик Станковић се годинама бранио од стравичне слике епохе и света и то завичајем, успоменама, детињством, љубављу, и на крају неугашеном вером да смо бољи него што одиста јесмо. У томе је можда и највећа вредност ове песничке збирке. Иначе, Светолик Станковић не пева ни по једној песничкој шеми, већ по вокацији срца, осећања и виђења живота. Стихови су му често недотерани, неспретно казани, понекад изречени онако како људи говоре, али су прожети горчином несанице и горког месеца. Стихови су слободни али су налик на маглу која избија из вулкана гробова прошлости. Уосталом, то је задатак поезије да нас у немогућности потпуног спасења бар мало продужи.

(...) Светолик Станковић је својом поезијом, бранећи себе, одбранио и нас, а то итекако препоручује. Дубоко верујем да је то песнички потенцијал, који ће нас у будуће још изненађивати.

Када би нам се дало да књигу песама Светолика Станковића „Последња лука” прочитамо онако како он сам чита (дакле, без професорске хладноће, без рутине и без обавеза), могли бисмо се понадати да смо они због којих настају књиге и због којих постоји уметност писања. Светолик Станковић припада оном кругу ретких и одабраних (што су сами себе изабрали), који књижевност воле, којима се књижевна дела допадају у оном кантовском значењу незаинтересованог допадања. Клонећи се обазриво опасне књижевне матрице, Светолик пажљиво обделава приобаље богато се користећи наносима и напловима поезије и прозе, наливајући сушту свакидашњицу,

правећи газове за своје воденице и ваљавице зарад ситније мељаве и финијет ткива.⁶

Нанела, богами, књижевност Светолику завидно благо, па се у његовој лектири с једнаким поносом шире словенска душа Толстоја, Пастернака, Менделштајна, романска љубав Лорке и Превера, германска мудрост Гетеа, Рилкеа, Мана, мистика Борхеса, лепота Андрића, Ћосића, Исидоре, Црњанског. Том искушењу није могао да одоли Светолик – хтео је да да свој допринос, да се књигом „Последња лука” скромно парафне на дебеле маргине класика и тако остави траг.

„Последња лука” је људска, искрена и поштена стихована преписка са самим собом, али и са искуством – и књижевним и животним (а временом се нагомилало поприлично тога). Књига је необични аутопортрет - песма о поштењу, сети, романтично - меланхоличној немоћи практичара који би да мења свет празним рукама. Капетан (песник) на зарђалом броду (животу) у последњој луци, са прамца, гледа у време које одлази у непознато, али, чини се, као да из непознатог и долази. Иако насукан, зарђали брод песника баца у вртлог, насред матице. А песник би да умерено и отмено, хладно и одмерено, часно и савесно измири рачуне са остацима минулог. Песник стиховима евоцира љубави старе, намирује обавезе према деци, супрузи и пријатељима, враћа неодужив, пажњом стечен дуг према родитељима. Оно мало мотива што је песнику претекло стало је у некакав, ваљда нормалан „друштвени ангажман”, па је у књизи пар песама и таквог карактера.

А онда широко поље уметности. Чини се да је у песмама више имена уметника, од Сметане, Надежде Петровић, Исидоре Секулић... до Комненића, него што их има у каквом бољем уџбенику или што их у својој савести чувају интелектуалци. То само говори о завидном читалачком искуству овог песника. Богато мотивима, певање које декларативно позива на велике узоре, остало нам је дужно лепоте израза, оног мајсторски извајаног верса, оне мелодије и ритмом опточене риме. Једноставно, Светолик је водио рачуна о ономе што ће рећи. А то, како је речено, остало је запостављено. Тај део своје поезије Светолик је оставио онима који не знају другачије него да професорски хладно, срачунато и обавезујуће загорчавају ужитак и себи и песнику. Упркос свему, Светолик Станковић је један од ретких због којих књижевност треба да постоји.

⁶ Драган Радовић, Капетан насуканог брода (Светолик Станковић, Последња лука, Удружење писаца Лесковац 2003), Помак, бр. 25/26, јануар – јун 2004, стр. 27.

%

ЗАЛУДНА МОЛИТВА – Претходна збирка песама Светолика Станковића „*Последња лука*“ у којој су сакупљени стихови што су настајали у разним етапама стваралачког раста и узраста, тражења и усавршавања поетског израза – припремили су ову најновију књигу у многим видовима лирске кристализације. Креативни и пустиловни дух Поезије јесте својеврсна „*авантура метаморфозе*“, како би рекао Драган Јовановић Данилов.⁷

Као *песник-вечелитач*, и поред угледања на оно што је најугледније, ипак остаје узор самом себи. Стварајући сопствени живот, у настојању да овлада стихијом и тајновитом „игром“ сваковрсних догађаја, он опева мелодраматизовано сопство.⁸

Песник Светолик Станковић један је од ретких тоталних *Читалаца* и интелектуалаца који је већ одавно себе нашао међу *Књигама*; у најновијој збирци кристализује, сажима и преиспитује оно што је целовито, фрагментарно, половично, живело последњих неколико година. Али овога пута у контексту визије једне зреле *Литературе* кој је болело и патило време драматичних збивања у Србији, над којом поетски лamentsира. То је *бабибичкогорски*, не стражиловски лaments и *шумовити храстобруј*, час расгоробађених речи и стихова, а час опет нежуљиви жамор и шапат разлисталих поетских слика, које се оваплоћују и у домену визуелне уметности. То је загрцнута музика смисла садашњице, застале у гротлу времена и посуновраћеног бивствовања, повезана са питањем моћи, вредности и људским интересом. То је *глагољиви шум бистрогорја* који би да без отпора и надметања заведе и обезнани милосни и немилосни анђеоске небеских и овоземаљских сфера.

Ово је зрело и хранљиво промишљање света из свога сопства у свету – бесвету, у самопревазилажењу од знања које би да се обзнани у разумевању и осећању. И корак напред, два корака назад у обзнањењу будућности: од свосећања ка разумевању и прошлом „*добу разума*“, на самосазнање. Зрелост се овде оглашава из речите дубине, смисла што зрачи из Станковићевих стихова. Зрелост је друго име за поетику самоосвешћености, за спој и прожимање животног делања и мишљења које се лирски објављује у његовој

⁷ Зоран Ћалић, Свет свиле и меда (Разговор са Драганом Јовановићем Даниловим), Летопис Матице Српске, јануар 1995, књ. 455, св. 1, стр. 198.

⁸ Проф. др Никола Цветковић, Поговор, Светолик Станковић, Залудна молитва, АМА, Лесковац 2007, стр. 104.

поезији. А у њој се, са драмским доживљајем наше епохе све усложњава изнутра, богати и осмишљава. То је умна страственост и одважна интелектуалност која тражи одговоре на отворена питања нашег времена и њима саображава књижевно-поетски језик глагољиве, чешће наративне барокности.

(...) После прве песничке збирке „*Последња лука*“, ево пред нама је и друга књига поезије Светолика Станковића „*Залудна молитва*“. Већ својом првом књигом аутор, који у лесковчаком културном миљеу важи за врсног znalца књижевности, мада професионално припада техничкој струци, скренуо је пажњу на себе, утолико пре што се збирка појавила у песниковим позним годинама. Тематски посматрано његова прва збирка је доста разуђена па не оставља утисак песнички заокружене целине, али зато оставља утисак *душевности и духовности*. У њој махом преовлађују љубавне и патриотске песме, па је било лако претпоставити у ком правцу ће се кретати будуће певање Светолика Станковића. Погодили смо! „*Залудна молитва*“ је песнички и мотивски сасвим заокружена, набијена врелим емоцијама, лако схватљива... Ова песничка збирка, усуђујемо се рећи, на неки начин је *песникова духовна и душевна биографија*. Као што јесен долази кроз кукурузна поља, како сам песник каже у једној песми, тако се је једнога дана, из *света бабичке студене тишине* у свет отисну наш песник, увек у одласку или повратку пролазећи кроз та иста кукурузна поља. Отишао је да би се увек враћао, јер кретање је живот, као што је живот мирисна травка на Бабичкој гори, као што је живот пун чокот грожђа. Пошао је са празном торбом, али пуних џепова детињства и успомена. Размажена и недобудна градска дечурлија пуна неке атавистичке мржње према сељацима, ношена обешћу примитивних и злурадих, збуњено и уплашено сељаче, Светолика, прекрстише именом *Гуте*. И од тада остао је Гуте, заправо Светолик Станковић Гуте. И тако се је Гуте ономад вратио из Бабичког и донео пуну торбу стихова, у сваком случају тематски осмишљене поезије. (...) Све песме Светолика Станковића су пуне *експлозивног набоја и лирског и драмског*. При пуном сазнању да је песникова отаџбина разапета између политичких интереса светских сила и моћника, он је пун брига над човеком и отаџбином притом апострофирајући ничим заслужену неправду.

Оптерећен истим страховима као велики песници које *уби прејака реч*, он се у својим песмама управо у бираним тренуцима обраћа баш овим песницима, не тражећи подршку, већ само апострофирајући исту прапатњу. Ако се узме да су међу песницима највећи страдалници не може се заобићи утисак да је реч и даље најјаче оружје обесправљених и угњетених. Верујући у моћ речи, Светолик Станковић бира оне најјаче и кад грми над судбином отаџвине, над неком својом емоцијом или људским тескобама. Његова реч је одмерена, у тишини одабрана, лековита, помало пророчанска. И нуди наду. Иначе, Станковићева збирка „*Залудна молитва*“ је зрела песничка књига, бар

за три копча боља од прве што говори да је песник напредовао и своје слутње и страхове с правом мером артикулисао.⁹

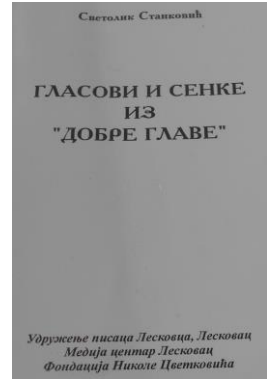
РОМАН ГЛАСОВИ И СЕНКЕ ИЗ „ДОБРЕ ГЛАВЕ“ - Када мисли лете у оне године у којима смо живели, описиване успомене и сећања, *на нежне године младости*, прикривено исказују *страст за будућношћу* (Валери) и притајену потребу да се и по други пут проживе неки важнији садржаји *из времена наде и оптимизма*. Управо то, недвосмислено показује проза *Гласови и сенке из „Добре главе“*, песника Светолика Станковића.¹⁰

Станковићева проза се налази на релацији између регионализма, дијалекатског и локалног, па донекле и модерног израза (форма, фрагментарност, цитатност, документарност и др.). Аутор живи и надахнуто песнички ствара у унутрашњости, чије духовне омеђености стваралачки прераста и вишесмерно надраста, својим песничким, приповедачким, есејистичким, публицистичким и афористичким делом, посведочавајући прави и пуни смисао деметрополитације културно-уметничког рада.

У новије време се догађа, да све чешће, из мање познатих подручја наше земље, поготову Јужне и Старе Србије узрастају креативне личности, што изражавају одређену регионалност, коју успешно и плодотворно афирмишу и прозно-поетски артикулишу локални амбијент, прилике и околности, као и психо-менталну структуру завичајних простора.

Светолик, као и већина писаца *стварносне прозе*, усредсређен је на описивање конкретне животворне стварности, са друштвено-историјским знацима и географским одређењем. (од Вијене до Константинопоља, између Ниша и Лесковца). Доминантна је регионална мотивско-тематска преокупација, локална боја и атмосфера, продуховљено, понекад натуралистичко и помало бизарно анегдотско.

То је углавном свет социјалне периферије, клонулих и посусталих људи, у нечему блиских подземљу и приземности, ругоби и лепотности, ниском и воздигнутом. Аутор ове прозе прегнтно слика сирову и опору стварност, људе посуновраћених судбина, мало заковрнуте, али на свој начин, у недоследности доследне и у аморалности моралне. Ту разуђену слику доста спретно мала и дочарава, сочним језиком, повремено дијалекатским говором, којим настоји да индивидуализује ликове, али не увек довољно истрајно,

⁹ Станко Миљковић, Јесен долази кроз кукурузна поља, поговор, Залудна молитва.

¹⁰ Проф. др Никола Цветковић: Између завичајно-регионалног и стварносно реалистичног у приповедању, критика, Светолик Станковић: *Гласови и сенке из „Добре главе“*, Удружење писаца Лесковца, Медија центар Лесковац, 2013.

прецизно и доследно. Његови јунаци, што су скоро додирнули дно живота, говоре сликовито, упечатљиво, са доста подтекстне симболике, којој писац, ипак, не посвећује већу пажњу у разради и фолклорном инкрустирању.

Кафана је једна од најважнијих српских институција (Брана Црнчевић). Из кафане-бирцуза “Добра глава” догласавају се сваковрсне појединости, преплићу животне згоде и незгоде; пролазе *сенке* привида сећања, и присећања, али истовремено се осликава и општија друштвена клима и атмосфера.

Ово је слојевито, полиморфно дело које се жанровски може ситуирати у исповедну и поетску прозу, хронику, кратке форме и анегдотско приповедање, што све указује на жанровску хибридноћ, са елементима медитативности, етичких и социо-политичких, критичких експликација, уз доста лирског, али и дескриптивно-приповедног. У појединим деловима присутно је осећање за народни језик, фолклорно, као и за архаичне језичке идиоме и лексеме. Кроз приповедање просијава понешто афористичко, понегде есејистичко, лирски распевано; а има и елемената иронијско-пародијске природе. Ово је својеврсна поетизована хроника једног моравског села, којих је подоста расуто поред Мораве, са распредањем индивидуалних судбина и повести, са мањком психо секвенци, коју надокнађују контемплативни детаљи.

У Станковићевом лирском приповедању садржано је нешто од изворне, елементарне снаге, која плени читаоце, заједно са присним везаностима за родно тло и људе поред Јужне Мораве, на простору од Грделице до Дољевца, о којима је релативно мало писано. Он те људе настоји да представи у правом светлу, прикладним бојама, са добрим и лошим особинама, у распону између помало идиличног, али и драматски трагичног, у зависности од социо-политичког момента, њихове природе и карактера, моралних дилема и недоумица. То су најчешће обични, мали људи, из опоре и сурове свакодневице живљења. Њих муче сваковрсне ситне и крупне невоље; имају преданост и топлину да помогну више другима но себи; склони су безазленим шалама и пошалицама, понекад са оштром жаоком и горко-ироничном инвективом.

У складу са својом поетиком, која је блиска концепцијама реалистичке и стварносне прозе, Станковић се посвећује уже локалном и регионалном, у лирски приповедном дочаравању атмосфере збивања, захватајући, у интроспекцији, општије теме, али подаље од крупних светско-историјских преламања. Дубље атавистички везан за завичајне просторе, облике и видове живљења, клонећи се помодарства и наметљивог естетизма, он пише о интензивно проживљеном времену младости, када смо се бакама обраћали са *љубим руке*, при сусрету или растанку, а оне нас испраћале у свет, са тугом у срцима и скривеним сузама – пише Светолик на једном месту и додаје: „Тек када бисмо доброно далеко одмакли од њих, отварали путне торбе, налазили бисмо јабуку, крушку или дуњу, које су нам стављале између свеже опраних

кошуља, убруса и марамица. Замирисало би детињство, замирисала би рана сећања до бола, мајчин или бакин и сестрин лик, на тренутак, би нам измамили сузу у крајичку ока, коју смо крили, палећи цигарету и прелиставајући већ бајате новине купљене на железничкој станици.¹¹

Као и код неких наших знаменитијих писаца, тако и код Светолика Станковића, динамично проживљено детињство и младост, снажни утисци и богата сећања, имају посебно важну улогу у списатељском раду, нарочито у зрелијим и познијим годинама. Брестовац и оближња места која приказује, или помиње у својој прози, тек делимично сличе и изгледају онако као у доба његове младости, па је ово и својеврсна књижевна хроника о том времену и појединцима што могу да га оличавају. Литерарно-документаристичко о том свету у делу *Гласови и сенке*, посредовано је Станковићевим продубљеним личним доживљајем. Животне прилике и неприлике, ликови (Бранко Моша и Љуба Мртвак) и догађања, сагледани су овде из једне особеније мемоарске визуре, у којој се сустичу разнолике судбине јунака. На кафанска збитија из *Добре главе* надовезале су се његове богате и разубуђене младалачке успомене, оно што је сам видео и проживео, па тако обликују основно поетско језгро приповедања. А наративи су прилично спретно компоновани у осмишљену целину, по уобичајеним начелима организовања фрагментарних делова, што је био деликатан и успешно савладан посао. Фрагментарност је иначе једна од битних поетичких основа ове питке и читљиве прозе. Из његовог приповедања, посебно онда када превазилази хроничарско-репортерско казивање, зрачи завидан ниво књижевне културе, начитаности па и упућености у неке од занатских тајни списатељског посла, препознатих углавном здравим стваралачким инстинктом и урођеном даровитошћу. На моменте, запажају се делимичне стилско-језичке недотераности, скроман вокабулар, недовољна избирљивост детаља у обликовању атмосфере и карактеризацији ликова, као и неке лекторске и коректорске мањкавости. Сви ти и други ситнији пропусти, којима у будуће треба обратити већу пажњу, незнатно умањују праву вредност овог књижевног подухвата насталог у поодмаклим годинама, када није ни лако ни једноставно успешно, романескно, положити *велику матуру литературе* (Душан Матић). Поред тога што књига *Гласови и сенке* из „*Добре главе*“ скоро целим бићем припада завичајно-регионалној литератури, она ипак знатно превазилази уске локалне, јужно србијанске оквире, и најбољим приповедним деловима, укључује се у савремене токове, не само домаће, већ и шире јужнословенске књижевности. Она у неколико попуњава постојећу празнину и мањак приповедачких остварења о сеоским и маловарошким срединама поред Јужне Мораве, о којима је иначе недовољно писано поготову, на овакав поетски и продуховљен начин.

%

¹¹ Мемоарски запис Светолика Станковића.

Одавно је Светолик Станковић песмама, причама и особеним начином приповедања придобио наклоност читалаца којима је стало до праве уметности. Нова књига под крајње занимљивим насловом *Гласови и сенке из „Добре главе“* образац је праве школске лектире; писана стилем који је „више од стила средњег реда“, манирима приповедача који је знао не само да одслушне, него и да разуме живот и људе око себе и зато ће сигурно одзвонити као право литерарно освежење на иначе поприлично (не)јасном књижевном простору Лесковца и југа Србије.¹²

Књигу, како каже Станковић, „дугује нежним годинама своје младости и времену наде и оптимизма.“ Он, аутор ове поетске прозе, појашњава да је „дугује и људима, часним, племенитим, стаменим попут моравске земље, којом достојанствено иђаху.“ Ово је књига - дневник, исписница једног давно прохујалог времена, мисленица о нама у нама, о људима око нас; о времену без времена и данима туге када се тражи лек за бољку од које сви побољевају – пролазности времена и живота! Станковић највећи део ове нежне исповедне прозе посвећује времену када је проживео свој прави живот, јер све што је касније дошло - само су дани у низу који су ту да се поброје до одласка у заборав! Аутор поетске књиге *Гласови и сенке из Добре главе* припада оној групи стваралаца који знају да испредају причу и да пренесу тоном пуним драматике преломни тренутак људског трајања. Станковић – описујући тај далеки зов младалачких дана – примећује да „старост није ништа друго до ли прелиставање прошлости и чепркање по давним данима пропалим у бездно времена.“ Овај аутобиографски роман Светолика Станковића сетна је прича о Брестовцу и његовим људима и нека врста „људске упитаности“ пред магијом која се зове „Добра глава“ у којој се наслушао бројних поучних прича и говора људи који су знали да у том далеком времену осете вредности живота и упуте праве савете оним који су желели да их слушају. У животопису младалачких дана, који се памте „као смисленица трајања“, на отвореном простору, Станковић је снажно обојио читав свет, који је нестао када су се изгубиле те „нежне године његове младости“. Гласови и сенке – права метафора Станковићеве „драме у драми“ - најбоље је одредница да се разуме дух његових прича, које се нижу у роману као „боја развигора“, али и „боја туге“. Овде, у драмски осенченом људском животу, испричане су судбине над којим се требе замислити и истовремено зажалити што се данас, у времену без времена, ретко могу срести такви људи! За многе људе, које снагом своје литерарне умешности одсликава Светолик Станковић, извориште мудрости била је кафана „Добра глава“ из које су потекле најбоље приче овог по много чему занимљивог романа чија је највећа вредност – уз питање, не превише претенциозни стил – истинитост догађања и слика људи који су стварно постојали!

¹² Данило Коцић, *Гласови и сенке из Добре главе*, комплетна рецензија, Лесковац 2014.

Роман, дакле, није „вештачка прича“ исказана „лако скројеним језиком литерараца“, него стварна слика која нагони на промишљање о српском усуду у временима туге и заборава, али и добу које мора да се памти, јер ће одсјај тога времена бити даровница за године које ће пристизати! У средишту романа, поред те неизбежне сенке туге, налазе се прелепи описи младалачких лудовања и жена које су својом појавом пореметиле устаљену слику затурене провинцијске средине. Та тема – младалачка лудовања због устрептале жеље пред нежном женском појавом, свакако, није новост у нашој литератури, али је Станковић знао да тој „непоновљивој слици живота“ придода ону боју свога рукописа која нагони читаоце да се и сами осећају да су део те непрегледне галерије нежних људских гласова у којима младалачка пожуа тражи да оствари свој сан – напречац, без условљавања! Роман има најмање неколико токова узбудљивих радњи, али свима је заједничка порука: не поустати пред изазовима живота и показати да се у снази људских покрета и речи налази излаз из безизлазне ситуације, којом су, на пример, биле обојене приче о ратним страхотама, дугим зимским ноћима, глади, али и људској потреби да се преживи то време сурових дешавања. Станковић је својим јунацима, истинитим личностима, прилазио младалачки одмерено, али и самоуверено. Имао је особину, која је реткост, нарочито за кафанским столом, да пажљиво слуша саговорника, да памти његова казивања и да у детаљима проналази извориште своје литерарне снаге. То међу писцима ретко коме полази за руком, јер желе – учи нас историја књижевности – да намах буду и учесници и сведоци; да одређују токове свога, али и туђег литерарног трајања и тада њихове приче прелазе границу – добрих мера! Покаткад је аутор овог заиста доброг романа знао у својој скромности и да претера, да се не осећа учесником догађаја које описује, јер је за себе говорио да је – безначајни записивач ових редова! Наравно, то није ни тада, иако намерно писац прилази опису као учесник и сведок, а други пут као посматрач, био „безначајни записивач“, јер је слика описа људске драме коју је пратио у животима својих саговорника најбоље показала да је он, Станковић, истовремено био неко ко је видео, каткад учествовао у дешавањима, али и неко које све те догађаје знао да попамти и да им да боју књижевности „вишега реда.“ Неки делови овог романа прави су литератни бисери, јер су препуни одличних метафора и снажних слика људске постојаности. Те романескне слике показују да је аутор не само на прави начин био „сведок - уметник“, него и познавалац савремених токова литературе! Укратко – без навођења имена мудрих, обичних људи, али и врхунских лекара, интелектуалаца и професора – могли би да оценимо да је Станковић, који је одавно стекао углед одличног песника, овога пута показао како се то песничко умеће лепо, на прави начин, прелама у прозном делу, у роман који ће се сигурно радо читати, а поједини делови, због начина писања и уверљивости догађаја, памтити и препричавати. То је, дабоме, довољно да

се Станковићовом роману метафоричког наслова *Гласови и сенке из „Добре главе“* дају обележја модерне српске прозе.

ПОСЛЕДЊЕ ПУТОВАЊЕ ЈОСИФА МИЉИНА

- "Ткајући финим нитима грубу стварност југа Србије, Светолик Станковић (Лесковац, 1945) води читаоца кроз архаични свет у коме се мимоилазе прошлост и садашњост, ратници и песници, новинари и поратни профитери. Стиче се утисак да време у овој књизи стоји; и када писац у причи оживи Раку Драинца и другове, и у тренуцима где се заборављени ратници враћају својим кућама или успутним крчмама где интелектуалци оплакују поразе пред мешетарским силама - схватамо да је то управо она стварност која се код нас тако здушно и истовремено и воли и мрзи, она наша свакодневница од које бекства такорећи и нема, јер је најтеже побећи од самога себе – истиче Предраг Милојевић, уредник „Пресинга“. Књига садржи девет прича и две новеле: „Радојко“, о последњим данима највећег српског песника Рада Драинца и „Добар Дан, Антоне Павловичу“, о судбини побуњеног човека у данашњем свету и времену.

%

БРЕСТ - Сам назив романа „Брест“ (Врста дрвета који нестаје), иако се може тумачити као метафора о оно што је било, што јесте и што може бити, пре свега се може схватити као пишево трагање за смислом људског постојања.¹³

Станковића, као и све умне, даровите људе, мисао прогања док посматра, у искрзаном огледалу, добоке бразде на своме лицу. Овим почетком у педесет и деветој, док се шездесета удева, присећа се да је „давно слушао Бранка Ћопића када је говорио да је узео шездесету и да се налази у најбољим старачким годинама. Тада је, допричао аутор, њему била тридесета и Ћопићева прича „далека и досадна“. Станковић је одавно познат као писац који успешно користе туђа искуства и промишљања попут Сенекиног: „Чим си рођен, уписан си у књигу мртвих“.

¹³ Светолик Станковић својим новим романом „Брест“ (Српска духовна академија – Парафин, Удружење књижевника Србије – Београд, Подружница УКС Поморавског округа – Јагодина. Извршни издавач: Нова делта – Београд 2021) још једном уверио како треба писати добре књиге.

Сада, у тим година, аутор примећује да је „довео себе на стварну меру кренувши стазом која води ћутању и слушању паметнијих“.

Прожет питањем о људској пролазности, сећа се речи једног стогодишњака које су поучне: „Као да сам на ова врата ушао, а на она изашао“. Ту исплетеност мисли и осећања Станковић разоткрива и у новом детаљу, новој, поучној слици која брине јер „пролазећи поред великих излога, ненадано би у њима угледао свој лик и уплашио се, као да је угледао сасвим непознату особу која га прати скривено, крадући му време и кораке“. Свестан свога унутрашњег бола, остало му је да се смеје себи, својој наивности, али се истовремено теши да није једини који покушава „шаком да захвати море, а капом улови ветар“. Овај, могли бисмо рећи, уводни део романа, Станковић завршава на крајње занимљив, поучан начин, Ничеовом мишљу „да понекад и време полуди“. Мало ко је у стању, поготово међу савременим српским писцима, да из „сенке реализма“ уђе у чисту метафизику живота описију тренутка за вечито памћење о жени која је „дуго зурила у модрикасту лепоту планине умотане у невину и чедну тишину“. Станковић храбро испреда приче о теревенкама моћника који су устајали „са главама тешким као ковачки наковањ“ у вили која је сада постала руина и ругло и тако је постала „још један неми сведок пролазности, пропадања и нестајања“.

Писац уверљиво беседи да је „после минулих година и свега што је пропало у „безнадно време“ вратио у своје Брдо да као рањени пас лиже ране на души“. И том промишљању закључује: „Да ми је ова памет, а оно давно време дечаштва, не бих учинио ниједан корак ван атара мога Брда.“ У оваквом сагледавању стварности која је „нестварно болна“, Станковић, не без туге, закључује да су га „мучили тренуци у којима је подједнако бежао од огледала и своје сенке“. Често ће се писац враћати своме Брду, јер јер је тамо најлепше лечио „горки талог искуства“. Не скрива љубав према том „лутајућем сећању и давним, већ затрављеним стазама и ненаданом сусрету са разгранатим БРЕСТОМ, који ће потанко описати и са њим се повремено дружити, јер је имао „само шест година када су се први пут срели“. У свом завичајном кругу, овде је сањао о непознатом свету: „даљино, мајко свих жеља“. Била је то и прича о „долини плача“, а у књигама је тражио „пут којим би ишао кроз живот“. Подсећа аутор на једно познато име, Стојана Здравковића, из Бојника, и његову чувену збирку „Кад зелене врбе плачу“ у којој је нашао „истински пут и смисао свог бивствовања“.

Особеност Санковићевог стила види се у многим детаљима, у поређенима, у метафорама које су брушене до бола, у неком тихом, а громогласном разговору са БРЕСТОМ, као да се мири са судбином, јер је све више схватао да је „рођен у туђем времену или је то било само тражење изговора за моје неуспехе“. Тражио је овај талентовани писац „време и слике којих одавно нема“, јер је за њега, као и за многе људе, „младост била сиротињска, чиста и блага, оскудна у свему, сем у надама и оптимизму, сликама лепих дана који ће сигурно доћи“. Станковић је са неописивим болом, коме нема лека, после

смрти сестре и брата, плакао дуго и неутешно; био је то урлик бола и туге, једнак завијању вука на цичи зими. Девет година млађи брати Раде, бриљантан студент Технолошко-металуршког факултета у Београду и докторанд са Масачусетског института за технологију, Универзитета у Амхерсту, најмлађи доктор техничких наука на Београдском универзитету, кренуо је одавде (из Брда) да освоји свет науке и провери своје способности не упоређујући се ни са ким. Претужну драму свога брата завршава поруком која призива најачи бол: „Молим те, реци мајци, да не плаче за мном, ја сам већ довољно оплакао себе.“ Читалац, чак и онај потпуно миран у себи, сигурно ће бити заробљен невероватним осећајем туге читајући Станковићев опис сусрета са сестром на једној београдској клиници. То су драме у драми, којима нема краја. У истом тренутку спојене су, можда, две човекове несреће: почетак и крај живота! Светолик Станковић, романописац-песник, као да је у себи из средњошколских дана понео Драинчеву смисленицу живота, можда и зато што је на крају школовања „за одично учење и примерно владање“ добио књигу једноставног назива „Песме“ – Раде Драинац. Од тог тренутка, или како пише Станковић, „од сутра одлазим у живот“, који му је „пружио руке пуне лажних обећања“.

Аутор овог изузетно ангажованог романа, каквих је премало у српској књижевности, луцидно и са нескривеном дозом ироније, описује књижевне вечери у Лесковцу и понашања гостију чија је једина смисленица да покажу како су тако велики „узимали новац од продатих књига“ попут „сироте бакице на зеленој пијаци“.

Писаће Станковић о људској сујети („случај Данила Киша“), о београдским „великим писцима“, о дисиденству које је било у моди, о томе да је „за стваралаштво недостатак талента много опаснији од комунизма“, о систему који је полако „клизао у хаос и распадање“, о чувеној Скерлићевој оцени: „Ја не умем да снесем јаје, али умем да разликујем здраво јаје од мућка.“

За аутора овог изузетно успелог романа-биографије, „читање је била једина страст, али и посао којег признаје. Све остало у пишчевом животу „постало је небитно“; живео је да би читао“.

Зачудно, бар за аутора овог приказа, делује Станковићева оцена да „професију инжењера сматра изнуђеном стицајем животних околности и свог социјалног порекла“. И ту наводи више него занимљиву оцenu „да свет припада инжењерима, а његова лепота песницима“.

Аутор мудро примећује, док анализира хаос наше збиље: „Кад видим ко све говори, морам да заћутим.“ Јер, вели писац, „доста је било причања, треба заћутати“. Више него што могу и понабољи писци, Станковић записује: „Остаће тишина и сећања. Сећања, успомене, давни сунчани дани детињства и младости, јер ми то благо нико не може узети.“

За Станковића, ту бих се до краја сложио: „сећање – посао који није за младе људе“, јер, додаје писац, „живот је тежак задатак“. Писаће аутор о „нагомиланом талогу искуства“, о „благим сенкама туге“, о „прећутаном, а

написаном“, о стваралачком напору, јер вели: „Своју прву збирку песама „Последња лука“ писао сам четрдесет година, држећи се народне мудрости коју је Андрић често цитирао: „Само се зрело воће износи на трпезу“. Са временске дистанце, стихове те песме аутор види као „дневник стања своје душе“.

Аутор се, корачајући „својом стазом“ удаљавао од људи, можда и зато што је „сва своја искуства платио пијући сопствену жуч“. Писаће о умним људима, попут Тесле или Милеве Марић, за коју је написао да је „геније из сенке“.

Дуг је списак умних људи које помиње, али не заборавља и оне с којима се дружио у лесковачкој вароши, међу којима и аутора овог приказа.

Станковић се често враћа своме Брду, јер је „овде, на Брду, хлеб био почетна и крајња жеља, а састављање краја са крајем највећа уметност и врхунска наука“. Пуно је разлога што се сећао прошлости уз закључак: „Ко не зна прошлост, нема права на будућност.“ Занимљива је и оцена Светолика Станковића да су „брестови и Срби браћа“. Следи упитаност и одговор: „Нестају и други, сваким даном све их је мање.“

Отворено, до бола, што је и моја животна порука: „Одлазак из Брда у град на даље школовање, данас сматрам мојом највећом животном грешком.“ Следи детаљно, поучно објашњење, о досељавању давног претка, који се, бежећи испред арнаутско-турске освете, зауставио овде.

„Побио је колац, како се каже, ено горе, на оном ћувику понад нас.“

Станковић од самога почетка до краја свога успелог аутобиографског романа подсећа да „креће лаганим кораком, у годинама сам када се више не жури“. И затим се пита, а одговор му дописује Брест: „Док моја браћа, брестови, нестају свакога дана, ја се држим. Докле?“

Посебно су занимљиви они делови романа у којима разговара са Брестом и беседи о животу у граду: „Не знам да ли ћете моја прича занимати. Није од оних које се причају радо, нити од оних уз које пријатељи прекраћују време. Ружна је и тешка.“ Затим следи потресна слика о времену када је „нова демократска власт“ завладала у граду, прича коју би требало разумети као једну од људских деоница од које се често побољева и још чешиће умире.

Део у коме описује аутора овога приказа, узбудљив је и занимљив, али прескачем не без разлога. Остављан и деонице у којима говоре о другим људима, пријатељима, пре свега новинарима и писцима из Лесковца с којим се дружио уз „чашицу пића“.

Нико, чини се, није на малом простору романа описао појам кетмама као Станковић. То је једна врста путоказа и студије коју би требало пажљиво читати.

На крају романа, следи поглавље „Сапутници са стрме окраћале стазе“, када се улази у „старачке године“. Ко пре, ко после, али ту смо сви. Нажлост, записао је аутор, наш драги Станко Миљковић отишао је прерано и заувек, не довршивши други део свог животног књижевног дела „Тумач сопственог

сећања“. Вест о његовом одласку саопшти ми је Данило Коцић, телефоном...“

Оставши без посла, аутор се и буквално нашао на улици. Прохладног јануарског јутра 201.. године Станковић долази у Брдо. Одлучио је да оде до пријатеља, Бреста. Имали бисмо, записује, још понешто да кажемо један другоме. И онда, описује драму у драми људске туге: „Шума је ту, поток такође, стене изнад њега и даље су сиве и мргодне, али, ох ужаса! – Бреста нема. Уплаших се да можда не халицунирам или сам, не дај Боже, од силних мука и невоља померио памећу. Како је могуће да нема Бреста?!“

Дошавши до места на којем се доскора уздизао Горостас, мој драги пријатељ, разговорник и утешитељ, стрљиви слушаца мојих јада и болова, угледих велики свеж пањ, са много пиљевине око њега.

Проклета моторна тестера, својим челичним зубима однела је мог јединог саговорника, једино живо биће у Брду које ме је, бар мислим тако, још волело. Стајао сам скамењен, без речи, сузних очију, празне душе, болнога срца. У глави ми је рујао рој пчела.“

Сео сам на пањ, запалио цигарету, повукао неколико дубоких димова. Речи су саме навирале. Тихо, лагано, гргољиво као поток ту близу мене.“

Могао је Станковић овде да заврши роман „Брест“, драму свога и наших дана, али даје додатно објашњење о књизи и евентуалном читаоцу упућује поруку: „Немој да поверујеш ни за тренутак да сам је писао да бих послао славан.“

Вредело је, уверен сам, пажљиво читати овај роман који нам, поред изванредног пишевог талента, открива и другу, важну страну: скромност и ециклопедијско знање. Роман је на почасном месту моје породичне библиотеке, у одабиру малог броја књига које вреди читати више пута. Подстичу да живот, ма колико био тежак, има и другу, лепшу страну, да нешто вредно, ипак, остаје после нас!¹⁴

%

БИВШИ ЉУДИ - Коначно је изишао из штампе мој роман „Бивши људи“. Прича о трагичној судбини српске средње и радничке класе, у паклу транзиције. Ако ми кажете да све то већ знате, одговорићу вам кратко: Ово је роман будућности, како написа у својој рецензији професор Јовица Стојановић. Написао сам књигу за оне који ће доћи после нас, да се не забораве сва зла, пакао и ужас у који су нас бацили светски моћници и њихове слугерање, јаничари из Светске банке и ММФ, са ових српских простора. Приметна су, наиме настојања да се права истина о нашим страдањима

¹⁴ Д. Коцић, приказ, Медија центар 016

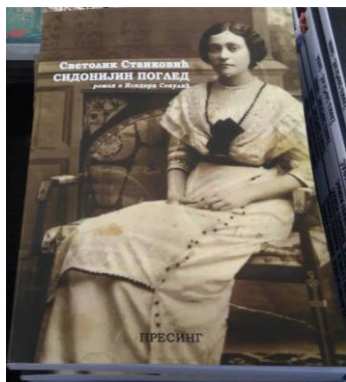
покрије дебелим слојевима лажи, да нам промене свест и натерају нас да се одрекнемо себе. Нећу, не пристајем! Ако се одлучите да прочитате ову књигу сусрешће те се са најпознатијим именима српске, југословенске и светске културне сцене. Сазнаћете шта је писао, седамдесетих година прошлога века, Андре Малро о односу Броза према шиптарском национализму и шовинизму, о његовој и његових сатрапа, потпуно неодговорној политици према Косову и Метохији, односно шиптаарским злочинима и етничком чишћењу. Писмо које је Малро послао Брозу нико није смео да објави, у времену „братства и јединства и социјалистичке демократије“. Књига је писана разумљивим језиком и стилем, али није за читање пре спавања. На њеним страницама видећете сву беду и мизерију људске похлепе и гразивости, неутаживе жеље за влашћу, привилегијама и богатством. Отимачине и пљачке народне имовине, од лажних, елементарно неписмених експерата, дефинисане као транзиција, белодано су осликане, у књизи, као зло из којег нам неће бити спаса скорих дана. Не знам да ли ће ико прочитати ову књигу, поносан сам на њу и срећан што сам је написао. То је мој људски, интелектуални и идеолошки тестамент. Све остало, небитно је.“

Роман “Бивши људи” Светолика Станковића је по много чему јединствен роман у савременој српској прози чија је основна тема духовна ситуација времена у злодобу историје, кад политичке промене од људи праве бизарне креатуре и чине их “бившим“. Да одмах кажем, Станковићев роман није писан за читање пред спавање, јер ко га тада чита сан ће му бити ноћна мора. Ово штиво се чита у подне при пуној светлости свести, јер је реч о роману са трагичним осећањем свести да човек у канцама политике има мали маневарски простор, осим оног у којем се постаје „бивши човек“ што је зло које, са становишта моралитета, горе не може да се догоди homo sapiensu. Можда је ово роман који не одговара актуелном филистерском књижевном укусу, али за будућност биће незаобилазан да се уврсти у класична штива не само за пробране читаоце белетристике, јер из њега се о актуелној ситуацији може сазнати више но из мора којекаквих социополитичких „анализа“. Од тога писац више не може пожелети.¹⁵

¹⁵ Јовица Стојановић, Бивши људи, извод из рецензије.

%

СИДОНИЈИМ ПОГЛЕД, РОМАН О ИСИДОРИ СЕКУЛИЋ - Песник, приповедач, романописац, есејист и књижевни критичар Светолик Станковић (Бабичко, 1945), који за себе каже да „живи у складу са својом поезијом и нескладу са временом у којем се по злу случају нашао.“ написао је крајње занимљиву, како каже, „причу о Исидори Секулић насталу највећим делом од њених несагорелих рукописа“.¹⁶

После бројних приказа и студија о Исидори Секулић, „*краљици речи и апостолу самоће*“ (Милан Кашанин), било је и храбро и нимало лако написати ову причу-роман која по својим уметничким вредностима и новом књижевнопоетском изразу у много чему је нешто сасвим ново и оригинално у нашем стваралаштву и савременој књижевности. Задатак је био утолико тежи и изазовнији што је аутор увелико запажених дела *Последња лука* (2003), *Залудна молитва* (2007), *Гласови и сенке из Добре главе* (2013) и *Последње путовање Јосифа Миљин* (2016) требало да задовољи своје високо постављене захтеве, пишући о животу и делу „*најумније Српкиње после царице Милице*“. Требало је, наравно, потанко проучити не само њено стваралаштво, него и књижевне критике и студије најистакнутијих српских теоретичара. То је, дабоме, од аутора захтевало крајње озбиљан приступ и темељну прпрему, али му то, судећи по коначном исходу ове приче, (која је много више од тога) успео у својој замисли. Оно што се на први поглед може уочити, читајући овај студиозно припремљен рад, који се слободно може назвати *чистим есејем*, низ је веома занимљивих података испрличаних стилем којим припада само одабраним уменицима нашега савременог језика. Сви, или готово сви критичари наше историје литературе, слажу се да је Исидора Секулић (Мошорин, 16. фебруар 1877 – Београд, 5. април 1958) „без остатка посвећена лепоти смислене речи“ и да је важила за „*најобразованију и најумнију Српкињу свога доба*“. За њу су, и за живота, говорили да је, и као писац и преводилац, али и тумач књижевних дела, понирала у саму суштину српског народног говора и његовог уметничког израза. Због тога је више него тачна оцена да је њен дубоко промишљен и уметнички истанчан, књижевни и преводилачки израз „*празник наше писане речи*“. Светолик Станковић,

¹⁶ Светолик Станковић, *Сидонијим поглед, роман о Исидори Секулић*, Друштво за афирмацију културе Пресинг, 2017.

истанчаним укусом за меру, али и поштовање чињеница, пише о Исидори Секулић и њеном школовању у Новом Саду, Сомбору (Српска препарандија) и Будимпешти. Аутор описује, уз навођење занимљивих детаља, о наставничком раду Исидоре Секулић у Панчеву и Шапцу, где се сусреће са познатим „менталитетом паланачке средине“, а потом о њеном ангажовању у Београду, такође у наставничком звању.

Ова умна књижевница, која је у Пешти студирала математику и природне науке, 1922. године докторирала је у Немачкој, што је за оно време, бар када су у питању Српкиње – прави подвиг! Вишеструко талентована, Исидора Секулић је са невероватном лакоћом учила стране језике. Говорила је преводила са немачког, енглеског, француског и руског, али и са норвешког и шведског! О том широком кругу интересовања, али и о њеним бројним путовањима (Норвешка, Шведска, Велика Британија, Италија), Станковић пише не скривајући одушевљења и огромно поштовање према овој умници-путници, чије је образовање енциклопедијско. На једном од тих путовања упознала је и удала се лекара пољског порекла *Емила Стремницког*, који је убрзо умро (1914), и више се није удавала, живећи понајвише у Београду у тиховању, самоћи и преданом раду.

Светолик Станковић, по стваралачком умећу један од најбољих лесковачких писаца (иначе инжењер по образовању, а песник, приповедач, романописац, есејист и књижевни критичар по вокацији), у причи *Сидонијин поглед*, која нема хронолошки ток (што, наравно, није недостатак, већ може бити само предност да се исказе богатство уметничког израза), највећу пажњу посвећује „самотничким данима“, Исидоре Секулић, њеном осећању за лепоту приповедања и прејаким, неодмереним оценама поједних критичара (Јован Скерлић и Милован Ђилас).

Аутор ове приче-романа потанко, такође вешто, али и довољно отворено, открива неке од животних недоумица Исидоре Секулић. Она је, уочава Станковић, била истински задивљена лепотом и умношћу владике Рада: „Боже, како је био леп, како је био уман. Зашто данас нема таквих мушкараца? Умро је тридесет и шест година пре него што сам ја стигла на свет. Не знам да ли је он пожурио, или сам ја закаснила.“

Станковић даље наводи мисленицу најумније Српкиње 20. века: „Осим њега, једини мушкарац којег сам волела свим својим бићем био је мој отац (градски капетан Данило Секулић – прим. Д.К.). Леп, уман, начитан, био је мој идеал мушкараца. Као већина девојчица тога узраста, маштала сам да се једног дана, када одрастем, удам за свога оца.“

Студија Исидоре Секулић *Његошу књига дубоке оданости* (1951) наишла је на „*грмљавину*“. Милован Ђилас, наиме, објављује студију *Легенда о Његошу* (Култура, Београд): „Окомио се силни Ђилас на мене, Николаја Велимировића и Брану Петронијевића због нашег *идеалистичког* писања о Његошу.“

Његошу књига дубоке оданности, оценили су давно критичари, најобимнији је критичко-есејистички састав ове необичне, осетљиве и умне жене. Његошевом личношћу, животом и делу, годинама се бавила са ретко виђеном страшћу. Тешко је рећи да ли је суптилније сагледала време и друштвену средину великог песника и владара или саму његову поетику. Као и у есејима, Исидора Секулић и у овом раду, који има обим студије, максимално спајала и прожимала објективно и субјективно, егзактну анализу теме и личну занесеност њоме. Књига није до краја довршена. Други део, са *Горским вјенцем*, као централном темом, остао је недокончан иако је, како је говорила, „могао одмах да иде у штампу“.

Много година раније (1913) Исидора Секулић објављује сада врло познату књигу *Сапутници*, а наредне, 1914. године *Писма из Норвешке*. Станковић цитира: „Ни сањала није шта њу чека од великог и ученог сина теразијског шеширџије, Јована Скерлића, *громовника* са висине *Српског књижевног гласника*. Највећи критичар на почетку 20. века (и један од највећих до данашњих дана), Скерлић за Исидору Секулић истиче да је „чиста интелектуалка“ и додаје: „То је њена снага као личност и слабости као писца.“

Смета, наводи Станковић, ученом Скерлићу, ђаку са Сорбоне, превелика читаност и интелектуално умовање госпођице Сидоније. Управо због Скерлићеве неповољне критике књиге *Сапутници*, Исидора Секулић је, по властитом признању, „ишла као у бунилу и стално плакала“. Тако, додаје, „осећала сам се још једном – када сам изгубила оца, потом и брата“. Исидора Секулић је прва жена, члан Српске краљевске академије. Примљена је 7. марта 1939. године када је председник Академије био др Александар Белић, чувени лингвиста, професор Београдског универзитета. То је, могло би се рећи, једна од светлијих деоница из живота Исидоре Секулић, која је проживала „буран живот, препун самотних дана“, уз повремена дружења са „невеликим бројем истинских пријатеља“. Један од тих великих пријатеља био је њен лични лекар, др Владета Јеротић, који и данас, иако у поодмаклим година, плени ерудицијом и енциклопедијским знањем. У Београду, у болици „Драгиша Мишовић“, 5. априла 1958. године, у 19:55 часова пеминула је „најумнија Српкиња после царице Милице“. Два дана касније, 7. априла, у 16 часова, сахрањена је на Топчидерском гробљу, где се окупио „сав интелектуални Београд“. Нажалост, на сахрани није био др Владета Јеротић, који је тих дана боравио у иностранству и кога је Исидора Секулић упамтила „као изврсног саговорника, у дугим вечерњим часовима“. У писму, које др Јеротић послао из Хага, прибележено је, између осталог: „Вест о смрти Исидоре Секулић дубоко ме је потресла. Последње писмо писала ми је неколико дана пре смрти, једно од најлепших које сам у животу добио.“

Шта бисмо могли рећи о причи-роману *Сидонијин поглед* читајући је стрпљиво, мирно, професорски одмерено? Прво, јасно се уочава, без дилеме, да је Светолик Станковић истински зналац живота и дела „усамљене

Српкиње“, која је, додао бих, својим образовањем (студирала математику, докторирала филозофију), била далеко испред свога времена у њеној младости, (али и до саме смрти), у доба сиромашне, полуписмене Србије. Станковић је, као што је Исидора Секулић била заљубена у Његоша, очаран књижевником, која је могла у сваком тренутку и са свима да говори о свакој теми – од уметности, до математике и од античке филозофије, до савремених светских писаца чија је дела читала на њиховом језику. Делује више него смело да се неко, ма колико био образован и вишеструко знатижељан, какав је случај са Светоликом Станковићем, бави животом и радом Исидоре Секулић и то после хиљаде исписаних страница књижевних осврта и критика чији су аутори најпознатији универзитетски професори. Ипак, у своме науку, Станковић је у потпуности успео. Попут других, рекао бих јасније од многих великих имена српске писане речи, Станковић је уочио да је целокупно књижевно дело Исидоре Секулић „изразито личног, субјективног карактера“. Због тога оно има „претежно мемоарски карактер и обележја“, али то, дакако, нимало не умањује уметничке домете.

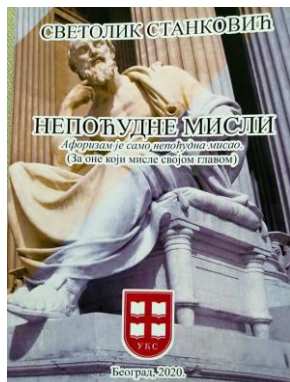
Списатељицу дела *Сапутници* (1913), *Писма из Норвешке* (1914), *Ђакон богородичине цркве* (1919), *Кроника паланачког гробља* (1940), *Његошу књига дубоке оданости* (1951), критика повремено није нимало штедела (већ поменути Ј. Скерлић, М. Ђилас), али нико, баш нико, није оспорио њен таленат и образовање. Због тога су многи о њој писали као ауторки изванредних есеја, књижевници која припада европском кругу, ауторки која у својим делима не скрива детаље из узбудљиве биографије, уметници речи, која отворено говори и о крајње осетљивим темама (еротско у роману *Ђакон богородичине цркве*). Оно што посебно импресионира у овом делу Светолика Станковића – уз већ изнијансирано писање о битним тренуцима из живота Исидоре Секулић – је стил, ауторов оригинални приступ овој нимало лакој теми. Очигледно је високумни литерарни тон Исидоре Секулић, која је по разноврсности стваралачких интересовања, по особеном прозном стилу, по изврсно надахнутим и стилски савршеним есејима, по образовању и ерудицији, слободно се може рећи, била „изван свог времена и књижевних покрета“, све појединачно и све скупа, било велики подстицај Станковићу да пише промишљено и ретко одабраним стилем. Аутор је свакако био подстакнут и стваралачким духом Исидоре Секулић, који се ничим није дао ограничити; ни књижевним токовима, ни идејним опредељењима, ни политичким начелима.

За сам крај, иако би ово могао да буде и почетак, неколико изванредних, као планинска река чистих, мудрих оцена, читата које наводи Светолик Станковић: Најпре мото: „Живот сличи мозаику. /Старост, то су сећања, сећања... сећања!“ Почетак саме приче-романа *Сиднијин поглед* је крајње занимљив: „Виђено и доживљено у детињству носи се кроз цео живот. Као лепота од које срце заигра у грудима, или терет који притиска до задњег диханија.“ Можда као упитник, велика смисленица је и само питање Исидоре

Секулић, које наводи Светолик Станковић: „Да ли је *плодан* писац. Боже, како се грозим тога израза. Па, то је увредљиво. Нисмо, ваљда, шљиве и ораси. Нека су и две странице, али нека имају вредност, нека носе печат и слово вредности. Доста и подоста од једног човека. Време ће пропустити кроз своје решето и одредити шта је за будућност. *Немам великих илузија. Читавао моје дело је шака шодера у велике рупе наше некултуре.*“ Станковић уочава: Пише дуго и брзо, без застајкивања. Мисли су јој јасне и сигурне. Осећа њихову пуноћу, довршеност и чврстину. Исписала је неколико табака хартије, не зна колико их је, не мери своје писање бројем исписаних табака. Не зна ни које је време. Велики зидни сат намерно је ставила иза својих леђа да је не би подсећао на пролазност и нестајање са сваким померањем казаљке. Ова секунда, преко које је казаљка прешла, већ је постала прошлост. Палцем и кажипрстом десне руке трља слепоочнице. Чита записано. Прве и последње реченице увек су јој биле најважније, зато на њих обраћа посебну пажњу. „*Ја сам из земље где нико не станује. Из земље где камен и стена пламте и букте, и где се разлећу варнице што у драгом камену горе и што се ни водом ни крвљу не гасе. Ја сам из земље чежње где је вечност ватре и жеђи, из земље тихе туге где је највећу радост живот узео. Из земље где је све испуњено звуком и знаком једног имена.* Није тако лоше, коментарише полушапатам. Наставља са читањем, понегде исправи коју реч заменивши је бољом, неку реченицу прецрта, пишући на маргинама нову којом ће заменити прецртану. Зауостава се готово пред крај текста. „*О, у божјем је свету све тако пролазно и кратко. Пролазност је победа свих победа, и све је само једаред оно што је. Све се заборавља, јер се живци кукавички умарају, и чим се стегну уснице, удави се грозница на њима.*“ За сам крај, као нека врста мог скромног закључка: ова велика прича-роман Светолика Станковића (има више целина, које су посебнице, али и заједно, нека врста песме у прози) спада у ред оних творевина ума пред којим се клањам с поштовањем и истинским уверењем да се ради о делу скројеном по мери не само овога тренутка, него и будућих дана српске литерарне речи.

%

НЕПОЋУДНЕ МИСЛИ, АФОРИЗМИ - Ово је Светоликова прва збирка афоризама, којом је доказао, да се у овом жанру успешно носи са нашим најпознатијим именима и доказао се, као успешни афористичар, као што је доказао да је успешан песник, приповедач, романсијер и есејиста. Књигу је штампала штампарија Делта-прес из Београда, на формату А5 обима 128 страница. Афоризам је кратка, сабита, концентрисана, убитачна, језгровита мисао, а из наслова књиге сазнајемо још да је то и непоћудна мисао, чиме Светолик даје свој допринос у

дефинисању овог жанра, уметничког изражавања. За оне којима је оваква дефиниција недовољна, он даје и следећу: „Афоризам је танак лед, на који нас наводи наше знање, да јефтино и брзо покажемо штазнамо и шта све можемо и умемо“. А управо то наше знање је оно што одређује афоризам. Он мора да буде језгровит и убојит, али истовремено и двосмислен, како би могао успешно да се брани од свако недобронамерног критичара, којима је посао да омаловаже, жигошу и етикетирају афористичара, а не појаве и негативности у друштву, које су предмет размишљања зрелог афористичара. Користећи све оно што је доступно за писање афоризама (парадокс, метафора, деметафоризација метафоре, иронија, алегорија, сарказам, игра речи па и цинизам), аутор Светолик уводи и нови вид изражавања у афористици. Наиме, до сада, до појаве ове књиге, важило је неписано правило да констатација, ма колико да је тачна и убитачна, не може бити афоризам, али у рукама „искусног вука“, може ипак бити афоризам и то добар афоризам. Али и код Светолика је то успело, не једном, него комбинацијом, двеју констатација. Навешћу неколико примера, јер је то нешто чиме јегосподин Станковић, обогатио српску афористику.

- У циркусу дресери кроте животиње бичем. Политичари кроте народ обећањима.
- Истина и лаж, заменили су места. Настао је нови светски поредак.
- Националиста има своју домовину. Интернационалиста има цео свет, само нема домовину.
- Да би имао свет постани тиква без корена.
- Погинулима у одбрани отаџбине, споменици и хвалоспеви. Дезертерима и издајницима, власт, привилегија, награде и државна апанажа.
- Роботи све више замењују човека у његовим свакодневним активностима. Коначно савршенство технике, учиниће да робот живи уместо човека.

Има их још али да не дужим. Највећа вредност ове, иначе веома вредне књиге је управо у увођењу ове новине у писању афоризама. Вештом комбинацијом констатација, направљени су врло вредни афоризми. Друга не мање значајна одлика ове књиге је што се из ње наслућује веома вешт писац нано романа, књижевне творевине, чији је отац Ернест Хемингвеј. Кад би додао наслов афоризму Светолик би добио одличне нано романе. Навешћу само два примера

Много је бисера у овој књизи. Ова књига је занимљива и по томе што уместо предговора, проф. др. Никола Цветковић, у форми измишљеног интервијуа са аутором, говори о његовом делу називајући га при том „плодан писац и афористичар са Бабичке горе“. Проф. др Никола Цветковић каже да „Афоризми Светолика Станковића нису популистички за широке народне масе, па им у том смислу није циљ да забаве, насмеју. Он себи поставља

висок циљ и изузетно тежак задатак: „да читаоца ослободи горког талога свакодневља, са чиме се и ја слажем“.

Сам аутор каже: „Пишем афоризме од муке, беса и туге“ па наставља... „Ако су моје песме дневнике моје душе“ (Гете), афоризми су дневник мојих и времена у којем живим болова. Опрхван тескобним мукама животне, духовне социо-културне, етичке рабијатне и трновите свакидашњице, обузет горком тугом и сатирућим бесом, дајем себи одушка, пишући афоризме, како би олакшао души. Јер тако могу лакше да поднесем мукотрпну и неподношљиву стварност, у коју су занемарени и потиснути морал, истинитост, лепота, истина и правда, до које ми је веома стало. А нажалост, људска племенитост и доброта, дубоко, дубоко су закопане у живом блату похлепе, глупости, неморала, злобе и простаклука сваке врсте“.

По оцени проф. др Николе Цветковића, афористичар Светолик Станковић се ангажовано односи према друштвеној и политичкој стварности са амбицијом да мењају постојеће стање, уз активан, безболан и деликатан однос према много чему што зауставља и кочи промене у позитивном смеру.